

Sormustinkukka

DIGITALIS PURPUREA

Kuva 1 Sormustinkuka

Yksi maailmantärkeimmistä sai alkunsa siitä, että eräs 1700-luvulla elänyt lääkäri huomasi sormustinkukan arvon lääkekasvina. Tämän myrkyllisen kasvin parantavat ominaisuudet oli tunnettu kansanperinteessä ja vuosisatoja, mutta noitavainojen aikakaudella niistä oli parasta olla puhumatta.

ALKUPERÄALUE: länsi-Eurooppa

TYYPPI: Purppura- tai valkokukkainen kaksivuotinen kasvi

KORKEUS: jopa 2 m

- Ravintokasvi
- **LÄÄKEKASVI**
- Muu hyötykasvi
- Kauppakasvi

Sormustinkukat ovat kitkeriä, tulsia ja kuivia, ja niillä on myös tietynlaisia puhdistavia ominaisuuksia; silti niistä ei ole mitään hyötyä eivätkä ne kuuluu lääkkeiden joukkoon.

John Gerard, Herbal, 1597

Kuva 2 John Gerard

TURVOTUSLÄÄKE

Erään birminghamilaisen kirkon seinällä riippuu erikoinen muistomerkki. Se kertoo paikallisen lääkärin Will Witheringin kuolemasta 58-vuotiaana, ja sitä koristaa sormuskukkaa esittävää kivikaiverrus. Vuonna 1741 syntynyt Withering oli kampannut kahta tautia eli turvotusta ja tuberkuloosia vastaan lähes 40 vuotta. Hän päihitti ensimmäisen "keksimällä" sormustinkukan, mutta kuoli jälkimmäiseen vuonna 1799. Withering ei tietenkään "keksinyt" sormustinkukkaa, vaan rakensi sillan yrttiparantamisen ja lääketieteen väliin kohdattuaan potilaan, joka oli parantunut turvotuksesta yrtilääkkeellä. Lääkepussukoita tonkiessaan hän löysi sormustinkukan. Hän teki kasvilla kliinisiä kokeita ja havaitsi, että sen sisältämä digitalis tehosi turvotukseen.

Erasmus Darwin - Charles Darwinin isosisä- oli nimittänyt Witheringin Birminghamin sairaalaan aikana, jolloin turvotus eli hydropsia (edeeman vanha nimitys) vaivasi maailman maita kulkutaudin tavoin. Tauti aiheutti niin paha turvotusta, että toisinaan potilas hukkui oman kehonsa nesteisiin ja keuhkot täyttyivät vedellä aiheuttaen tukehtumisen. Lääkärit yrittivät parantaa potilaan valuttamalla hänestä litroittain nestettä. Joskus menetelmä auttoi; Oxfordin jaarli oli "puhdistettu 2 tai 3 kertaa" ja hän noudatti ruokavaliota, jossa oli "kanarianviiniä ja vettä, johon oli sekoitettu tuoreen munan keltuainen" ja hänen ruokaansa lisättiin runsaasti valkosipulia ja

piparjuurta. Hoito oli "täydellinen menestys". Yhtä usein potilas kuitenkin menehtyi.

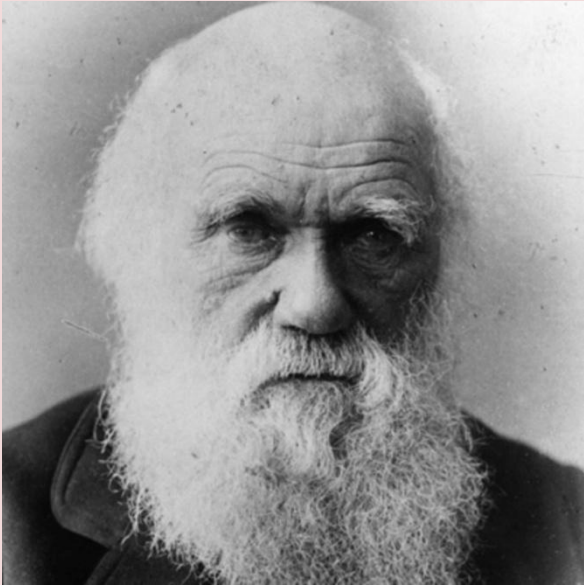

Kuva 3 Erasmus Darwin

NOITIEN KUKKA

Ennen Will Witheringiä kukaan täysijärkinen lääkäri ei olisi kuvitellutkaan käyttävänsä luonnonvaraista sormustinkukkaa lääkkeenä. John Gerard oli hylännyt kasvin, "josta jotkut käyttävät ranskankielistä nimeä **Gantes nostre dame** [Neitsyt Marian hansikkaat]." Maan monet yrttiparantajat olisivat esittäneet vastalauseen, elleivät he olisivat pelänneet syytöksiä noituudesta. Lääkärit ehdottivat potilaalle holistista hoitoa, kuten raikasta ilmaa, liikuntaa, lepoa ja kohtuullista määrää voimakkaita tunteita, kuten mielihyvää ja ahdistusta, mutta maalaisnaiset luottivat sairaiden hoitamisessa

vanhoihin keinoihin. He käyttivät matokuureissa marunaa¹ tai käskivät syödä salaatteja, keittoja ja yrthiuutteita. 1400-luvulle saakka he joutuivat pitämään tietonsa ajan tasalla kuulopuheiden perusteella, koska lääketieteen kieli oli latina, jota ei opetettu naisille.

Kuva 4 Charles Darwin

Kun latinankielisiä tekstejä käännettiin ja laittomat kopiot alkoivat kiertää, naiset saivat tietää esimerkiksi se, että palsternakkakeitos sai suoliston sisällön liikkumaan ja virtsan erittymään. Thomas Hillin *Gardeners Labyrinth* (1577) kuvaili vielä suurempia hyötyjä: "Palsternakka helpottaa sukupuolilyhdyntää, tuottaa virtsaa, tynnyttää koleerikon, lievittää kuukautisvaivoja, ilahduttaa melankolikkaa, suurentaa hyvän veren määrää, auttaa vedenheittämisessä, tehoaa myrkyllisen eläimen puremiin, auttaa haavoja paranemaan, tämä on juuri kerrassaan mainio". Gerardin vastusteluista huolimatta naiset tiesivät sormustinkukan olevan voimakas kasvi, joka pystyi

¹ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Marunat>

joko tappamaan tai parantamaan potilaan. Pienet digitalisannokset saattoivat lievittää sairautta, mutta jos kyseessä oli munuaisten vajaatoiminta, digitalis ei enää poistunut kehosta, vaan sitä kertyi hiljalleen tappava määrä.

Maude Grieve kertoo teoksessaan *Modern Herbal* (1931), että sormustinkukka tehoaa sydän- ja munuaisvaivoihin sekä sisäisiin verenvuotoihin, tulehduksiin, juoppohulluuteen, epilepsiaan, akuuttiin maniaan ja muihin sairauksiin. Hän olisi voinut lisätä muutamia vinkkejä puutarhurille: sormustinkukka näyttää suojelevan lähikasveja taudeilta, parantavan perunoiden ja tomaattien säilyvyyttä ja leikkokukkana pidentävän muiden maljakkoon asetettujen kukkien ikää.

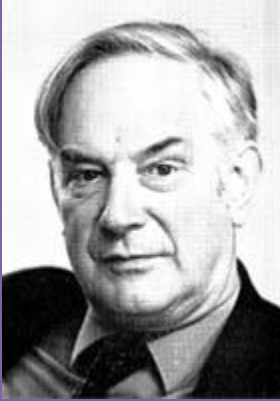

Kuva 5 Maude Grieve

Ketun hansikas”

Miksi sormustinkukka on englanniksi 'foxglove' eli ketun hansikas? **Fox** on ehkä väännös sanasta 'folk', joka viittaa kansanparannukseen, ja kukka muistuttaa jossain määrin hansikasta. Geoffrey Grigson mainitsee teoksessaan *Dictionary of English Plant Names*

(1973), että sormustinkukka kasvaa usein ketun pesän lähellä. Suomenkielinen nimi lienee peräisin saksan kielestä: **Fingerhut** tarkoittaa sekä tätä kasvia että sormustinta.

Kuva: Geoffrey Grigson